

TADBIRKORLIK VA BIZNES FAOLIYATINING TURLARI VA SHAKLLARINING AHAMIYATI.

Niyozov Sanjarbek Rasulovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI TINGLOVCHISI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biznes va tadbirkorlik tushunchasi, biznes va tadbirkorlik faoliyati, ularning turlari, shakllari haqida hamda biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning jamiyatdagi o`rni va ahamiyati haqida so`z boradi.*

Kalit soʻzlar: *Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, tavakkalchilik, tijorat, ishlab chiqarish, konsalting tadbirkorligi, yakka yartibdagi tadbirkorlik, ishlab chiqarish tadbirkorligi, tovar birjalari.*

Bizga maʼlumki, biznes va tadbirkorlik har qanday davlat iqtisodiyotida asosiy rol oʻynaydi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik jahon mamlakatlari tajribasida oʻzining yuksak natija va muvaffaqiyatlari bilan mustahkam oʻrin egallagan boʻlib, aksariyat xalqlarda uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 60-70 foizni tashkil etadi. Kichik biznesning rivojlanishi iqtisodiyotdagi joʻshqinlik va samarali raqobat muhiti uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, isteʼmol sektorini kengaytirish orqali talabni ragʻbatlantirish, isteʼmol bozorini tovar va xizmatlar bilan toʻldirish, atrof-muhitni muhofaza qilish, byudjet tushumlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shunga asosan, koʻplab rivojlangan davlatlar kichik biznes faoliyatini har tomonlama qoʻllab- quvvatlashga intiladi.

Tadbirkorlik (tadbirkorlik faoliyati, bu-biznesdir) — bu tavakkalchilik asosida amalga oshiriladigan, mulkka egalik qilish, tovarlarni sotish ishlarini bajarish yoki xizmatlar koʻrsatishdan muntazam ravishda daromad olishga qaratilgan mustaqil faoliyat sanaladi.

Tadbirkorlik faoliyatini maqsadi, turi va yoʻnalishiga qarab ishlab chiqarish, tijorat, moliyaviy va konsalting turlariga ajratish mumkin. Va bular ham oʻz navbatida quyidagi turlarga boʻlinib ketadi.

- Ishlab chiqarish: innovatsion, ilmiy-texnik, tovar ishlab chiqarish, xizmat koʻrsatish, isteʼmol tovarlarini ishlab chiqarish, isteʼmol xizmatlari koʻrsatish, axborot;
- Tijorat: savdo, savdo-xarid, savdo-vositachilik, tovar birjalari;
- Moliyaviy: bank, sugʻurta, auditorlik, lizingli, fond birjalari;
- Konsalting: umumiy boshqarish, mamuriy boshqarish, moliyaviy boshqarish, xodimlarni boshqarish, marketing, ishlab chiqarishni boshqarish, axborot texnologiyasi.

Ishlab chiqarish tadbirkorlikni yetakchi turi deb atash mumkin. Bunda mahsulot, tovarlar ishlab chiqariladi. Biroq bozor iqtisodiyotiga oʻtishda aynan shu faoliyat sohasi eng koʻp salbiy oʻzgarishlarga duchor boʻldi: xoʻjalik aloqalari uzildi, moddiy-texnik taʼminot buzildi, mahsulotni sotish keskin pasaydi, korxonalarining moliyaviy ahvoli yomonlashdi.

Shunga qaramay ishlab chiqarish tadbirkorligini tadbirkorlikning asosiy turi desak xato boʻlmaydi. Zeʼro, bunday tadbirkorlik faoliyatida mahsulot, tovarlar ishlab chiqariladi, xizmat koʻrsatiladi, maʼlum maʼnaviy qadriyatlar yuzaga keladi.

Ishlab chiqarish tadbirkorligining innovatsion turida yangi g'oyalar, yangiliklar va innovatsiyalar amalga oshiriladi. Tovar ishlab chiqarish tadbirkorligi turida tovar ishlab chiqarish bilan bog'liq jarayon amalga oshiriladi. Iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish tadbirkorligida aholi ehtiyojlarini qondirish uchun kerakli tovarlar ishlab chiqarish bo'yicha ishlar amalga oshiriladi.

Tijorat (arab. — savdo-sotiq) — savdo va savdo-vositachilik faoliyati, tovarlar va xizmatlarni sotishda ishtirok etish yoki sotishga ko'maklashish, kengroq ma'noda esa tadbirkorlik faoliyati. Foyda olishga qaratilgan har qanday xatti-harakat tijoriy faoliyat bo'ladi, chunki bu sohada qisqa vaqtda daromad olish mumkin. Agar ishlab chiqarish korxonasi samaradorligining 10-12 %ini tashkil etsa, tijorat faoliyati esa bu ko'rsatkichni yana 20-30 %ga oshiradi.

Tijorat tadbirkorligi faoliyati tovar birjalari yoki savdo tashkilotlari bilan ham bevosita bog'liq.

Moliyaviy tadbirkorlik – pul va qimmatli qog'ozlar oldi-sotdisi bilan bog'liq tadbirkorlik faoliyati. Moliyaviy tadbirkorlikda qimmatli qog'ozlar (aksiyalar, obligatsiyalar va boshqalar), valuta qimmatliklari va milliy pullar oldi-sotdi qilinishi uning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida —Tadbirkorlik to'g'risida lgi qonunning 5- moddasiga binoan tadbirkorlikning quyidagi shakllari mavjud:

- Yakka tartibdagi tadbirkorlik;
- Xususiy tadbirkorlik;
- Jamoa tadbirkorligi;
- Aralash tadbirkorlik.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishning eng oddiy shakli bo'lib, uni tashkil qilish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 14-fevraldagi qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasida xususiy tadbirkorlik to'g'risidagi Nizom» bilan belgilanadi. Ushbu nizomga muvofiq yakka tadbirkor o'z faoliyatini yuridik shaxs tashkil qilmay amalga oshirishi mumkin. Yakka tartibdagi tadbirkorlar odatda mayda ishlab chiqarish bilan shug'ullanadilar. Yakka tartibdagi tadbirkorlik o'z navbatida ikki turga bo'linadi: shaxsiy tadbirkorlik; birgalikdagi tadbirkorlik.

O'zbekiston Respublikasida «Xususiy tadbirkorlik to'g'risidagi Nizom»da korlikdan farqi xususiy tadbirkorlik faoliyatiga quyidagicha ta'rif berilgan:

Xususiy tadbirkorlik fuqarolar (alohida fuqaro) tomonidan o'z tavakkalchiliklari va mulkiy javobgarliklari ostida, shaxsiy daromad (foyda) olish faoliyatidir. Xususiy tadbirkorlikning yakka tartibda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlikdan farqi shundaki, bu yerda faoliyat yurituvchilar o'z faoliyatini yollanma ishchi kuchi yordamida olib boradilar. Ular yuridik shaxs sifatida faoliyat ko'rsatadilar va o'z korxonalarini davlat ro'yxatidan o'tkazishga majburdirlar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati ma'no jihatidan keng ma'noli tushuncha. Biznes va tadbirkorlik faoliyati o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lib, bunda tadbirkorlik shakllariga qarab xar xil turdagi imtiyozlar ega va jamiyat

ayni shu tadbirkorlik, biznes, tijorat va boshqa tarmoqlar orqali o`zi uchun o`z kelajagini barpo qila oladi desak, yashash uchun zamin yarata oladi desak mubolag`a bo`lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xaydarov B., Saitov S. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi va afzalliklari // Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 634-635.
2. Xaydarov B.X., Saitov.S.A. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi, afzalliklari amaliy ahamiyati va xorijiy tajriba // Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 5. – С. 151-156.
3. Хайдаров Б. Иқтисодий Ислохотларни Ривожлантиришда Камбағалликни Қисқартириш // Экономика. И Образование. – 2021. – №. 4. – С. 288-292.
4. Бахром.Х.Х. Бизнесни режалаштириш тартиблари // pedagogs jurnali. – 2022. – Т. 12. – №. 2. – С. 139-142.